

शिक्षा सम्बन्धी कानूनलाई संशोधन तथा एकिकरण गर्न बनेको विधेयक, २०७५

प्रस्तावना: विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार तथा मापदण्ड, विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रमको ढाँचा तथा पाठ्यपुस्तकको स्तर, सिकाइको सुनिश्चिता तथा शिक्षाको गुणस्तर, परीक्षण प्रणाली तथा समकक्षताको आधार निर्धारण, छात्रवृत्ति, अनुसन्धान तथा विकास र शिक्षासँग सम्बन्धित अन्य आवश्यक व्यवस्था गर्न र विद्यालय तथा शिक्षण संस्थामा सुशासन प्रवर्द्धन गर्न वान्छनीय भएकोले,

संघीय संसदले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद - १

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :** (१) यस ऐनको नाम “शिक्षा ऐन, २०७५” रहेको छ ।
(२) यो ऐन प्रमाणिकरण भएको मितिले एकानब्बेऔं दिनदेखि प्रारम्भ हुनेछ ।
२. **परिभाषा :** बिषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-
 - (क) “छात्रवृत्ति” भन्नाले कुनै अध्ययन, अनुसन्धान वा प्रशिक्षणका लागि प्रदान गरिने वा प्राप्त हुने देहायको कुनै रकम वा सुविधा सम्भन्नु पर्छ :-
 - (१) नेपाल सरकारले उपलब्ध गराएको आर्थिक अनुदान वा सुविधा,
 - (२) नेपाल सरकारलाई कुनै विदेशी मुलुक, अन्तर्राष्ट्रिय वा अन्य दातृ संस्था वा कुनै स्वदेशी वा विदेशी शैक्षिक संस्थाले उपलब्ध गराएको आर्थिक अनुदान वा सुविधा वा प्राविधिक सहायता,
 - (३) नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी छात्रवृत्ति भनी तोकेको अन्य सुविधा ।
 - (ख) “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्भन्नु पर्छ ।
 - (ग) “बोर्ड” भन्नाले दफा २७ बमोजिमको राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड सम्भन्नु पर्छ ।
 - (घ) “मन्त्रालय” भन्नाले संघीय शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय सम्भन्नु पर्छ ।
 - (ङ) “विद्यालय” भन्नाले स्थानीय तहबाट सञ्चालन भएको वा स्थानीय तहबाट स्वीकृति प्राप्त विद्यालय सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका

बखत प्रचलित कानून बमोजिम कायम रहेका सामुदायिक वा संस्थागत विद्यालय समेतलाई जनाउँछ ।

- (च) “शिक्षक” भन्नाले विद्यालयको शिक्षक सम्भन्नु पर्छ ।
- (छ) “शिक्षण संस्था” भन्नाले उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने उच्च शिक्षा शिक्षण संस्था सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले प्राविधिक शिक्षा प्रदान गर्ने विद्यालय र प्राविधिक शिक्षालय समेतलाई जनाउँछ ।

परिच्छेद - २

भौतिक पूर्वाधार तथा मापदण्ड

३. भौतिक पूर्वाधार संरचना : (१) प्रचलित कानून बमोजिम विद्यालय वा शिक्षण संस्था स्थापना र सञ्चालन गर्दा विद्यालय वा शिक्षण संस्था सञ्चालन गर्नु अघि आवश्यक भवन तथा अन्य भौतिक पूर्वाधार संरचनाको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका संरचनामा अन्य कुराका अतिरिक्त विद्यालय वा शिक्षण संस्थाको स्तर तथा प्रकृति अनुसार देहायका भौतिक पूर्वाधार संरचना समावेश हुनेछन् :-

- (क) प्रत्येक कक्षाका लागि कम्तिमा एक कोठा हुने गरी तोकिए बमोजिमको संख्यामा कक्षा कोठा,
- (ख) प्रधानाध्यापक, शिक्षक, विज्ञान तथा कम्प्युटर प्रयोगशाला, वर्कशप (कार्यशाला), भण्डारका लागि तोकिए बमोजिमका कोठा,
- (ग) अध्ययनका लागि उपयुक्त ठाउँ सहित आवश्यक कोठा भएको पुस्तकालय तथा वाचनालय,
- (घ) शिक्षक तथा छात्र छात्राको संख्या वा विद्यालय वा शिक्षण संस्थाले पठन पाठन र अध्यापन गराउन सक्ने क्षमताको अनुपातमा हुने शिक्षक तथा विद्यार्थी संख्याको आधारमा पुरुष र महिलाको लागि छुट्टा छुट्टै शौचालय,
- (ङ) खेलकूद तथा मनोरञ्जनका लागि तोकिए बमोजिमको क्षेत्रफल भएको खुला जग्गा तथा फूलबारी बगैँचा,
- (च) पिउने प्रयोजन तथा सरसफाईका लागि पानी आपूर्तिको प्रवन्ध,

- (छ) विद्युत आपूर्ति तथा वितरण भएको स्थानीय तहको इलाका भित्र विद्यालय वा शिक्षण संस्था स्थापना भएको भए विद्युत आपूर्तिको प्रवन्ध,
- (ज) विद्यालय वा शिक्षण संस्थामा आवागमन गर्नको लागि उपयुक्त सडक, बाटो वा मार्ग,
- (झ) विद्यालयमा वालमैत्री, अपाङ्गतामैत्री तथा लैङ्गिकमैत्री वातावरणको प्रवन्ध गर्ने,
- (ञ) फोहोर मैला विसर्जन वा व्यवस्थापनको उपयुक्त प्रवन्ध,
- (ट) शिक्षण संस्था भए आवश्यकता अनुसार छात्र तथा छात्राको लागि छुट्टाछुट्टै छात्रावास भवन,
- (ठ) तोकिए बमोजिम अन्य आवश्यक भौतिक पूर्वाधार ।

(३) विद्यालय वा शिक्षण संस्थाको भवन वा कक्षाकोठा तोकिए बमोजिम भूकम्प प्रतिरोधात्मक क्षमता भएको हुनु पर्नेछ ।

(४) विद्यालयको पूर्वाधार तथा मापदण्ड सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४. प्रयोगशाला वा कार्यशाला : (१) विद्यालय वा शिक्षण संस्थाले प्रयोग गर्ने शिक्षाको स्तर तथा प्रकृति अनुसार उपयुक्त विज्ञान प्रयोगशाला वा व्यावहारिक शिक्षाको लागि उपयुक्त कार्यशाला (वर्कशप) को व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रयोगशाला वा कार्यशालामा आवश्यक उपयुक्त उपकरण, मेशिन तथा औजारको प्रवन्ध हुनु पर्नेछ ।

५. सूचना प्रविधिको सुविधा : (१) विद्युत आपूर्ति तथा वितरणको व्यवस्था भएको स्थानीय तहको इलाका भित्र स्थापना भएको विद्यालय वा शिक्षण संस्था भए सूचना प्रविधि संजाल (वाइफाइ) सुविधाको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सुविधा विद्यालय वा शिक्षण संस्थामा कार्यरत शिक्षक वा कर्मचारी, अध्ययनरत विद्यार्थी वा विद्यालय वा शिक्षण संस्था भ्रमण गर्ने आगन्तुकले निशुल्क प्रयोग गर्न पाउने व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

६. मानव स्रोत सम्बन्धी व्यवस्था : (१) विद्यालय वा शिक्षण संस्था सञ्चालन गर्नु अघि विद्यालय वा शिक्षण संस्थाको स्तर तथा प्रकृति अनुसार आवश्यक संख्यामा विषयगत शिक्षक, प्रधानाध्यापक, प्रशिक्षक (इन्स्ट्रक्टर), प्राध्यापक तथा कर्मचारीको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका शिक्षक, प्रधानाध्यापक, प्रशिक्षक, प्राध्यापक वा कर्मचारी नियुक्ति गर्दा प्रचलित कानून बमोजिम खुला प्रतियोगिताबाट छनौट भएका व्यक्तिलाई गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम नियुक्ति हुने शिक्षक, प्राध्यापक, प्रशिक्षक वा कर्मचारी विषयगत, पेशागत, विधागत, विशेषज्ञ वा सामान्य सेवाका हुन सक्नेछन् ।

(४) प्रचलित कानून बमोजिम विद्यालयको प्रधानाध्यापक नियुक्ति गर्दा सम्बन्धित विद्यालयमा बहाल रहेका शिक्षक मध्ये बरिष्टता र व्यवस्थापकीय क्षमताको आधारमा उपयुक्त शिक्षकलाई नियुक्ति गर्नु पर्नेछ ।

७. न्यूनतम शिक्षण अवधि : (१) कुनै पनि विद्यालय वा शिक्षण संस्थामा पठन पाठन हुने शिक्षण अवधि विद्यालयमा भए कम्तिमा दुई सय बीस दिन र शिक्षण संस्थामा भए प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम हुनेछ ।

तर दैनिक शिक्षण अवधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम शिक्षण अवधि कायम नभएको अवस्थामा त्यस्तो अवधि पूरा नगरेका विद्यार्थीले त्यस सम्बन्धी अन्तिम परीक्षामा सहभागी हुन सक्ने छैन ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको समयावधिसम्म विद्यालय वा शिक्षण संस्थामा पठन पाठनको व्यवस्था मिलाउने, विद्यालय वा शिक्षण संस्था सञ्चालन गर्ने वा गराउने र त्यसको अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी विद्यालय भए सम्बन्धित स्थानीय तह र शिक्षण संस्था भए सम्बन्धित शिक्षण संस्थाको प्रमुखको हुनेछ ।

परिच्छेद - ३

शिक्षक तथा शिक्षकको सेवाका शर्त

८. आवश्यक संख्यामा शिक्षक रहनु पर्ने : (१) स्थानीय तहले आधारभूत शिक्षा वा माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने विद्यालय संचालन गर्दा वा संचालन गर्ने अनुमति प्रदान गर्दा त्यस्तो

विद्यालयमा अध्ययनरत छात्रछात्राको संख्याको अनुपातमा आवश्यक संख्यामा पठन पाठन गराउने शिक्षकको बन्दोबस्त सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ ।

(२) विद्यालय शिक्षक तथा छात्रछात्राको अनुपात तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

९. **शिक्षकको योग्यता** : (१) देहायको योग्यता पूरा भएको नेपाली नागरिक आधारभूत तह वा माध्यमिक तहको शिक्षा प्रदान गर्ने विद्यालयको शिक्षक नियुक्त हुन योग्य हुनेछ :-

- (क) आधारभूत तहको भए कम्तिमा स्नातक र माध्यमिक तहको भए कम्तिमा स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्त गरेको,
- (ख) सम्बन्धित विषयमा प्रचलित कानून बमोजिम शिक्षक अनुमतिपत्र प्राप्त गरेको,
- (ग) अठार वर्ष पूरा भई चालीस वर्ष पूरा नभएको,
- (घ) नैतिक पतन देखिन फौजदारी कसूरमा सजाय नपाएको,
- (ङ) प्रचलित कानून बमोजिम शिक्षक नियुक्त हुन अयोग्य नभएको ।

(२) विशेष शिक्षा प्रदान गर्ने शिक्षकको योग्यता तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम योग्यता पूरा गरेका व्यक्तिले शिक्षकको रूपमा कार्य सम्पादन गर्दा तोकिए बमोजिमको आधारभूत र त्यसपछि समय समयमा आवधिक तालिम प्राप्त गर्नु पर्नेछ ।

(३) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका वखत तत्काल प्रचलित कानून बमोजिम योग्यता पूरा गरी नियुक्ति भएका आधारभूत तह वा माध्यमिक तहका शिक्षक वा विशेष शिक्षा प्रदान गर्ने शिक्षकले यसै ऐन बमोजिम योग्यता पूरा गरेको मानिनेछ ।

१०. **शिक्षकको नियुक्ति, सरुवा तथा बढुवा** : (१) विद्यालयका शिक्षकको नियुक्ति शिक्षक सेवा आयोगको सिफारिसमा सम्बन्धित स्थानीय तहले गर्नेछ ।

तर संस्थागत (निजी) विद्यालयका शिक्षकको नियुक्ति सम्बन्धित विद्यालयको व्यवस्थापनले गर्नेछ ।

(२) विद्यालय शिक्षकको सरुवा, काज, बढुवा वा विभागीय कारवाही प्रदेश कानून बमोजिम हुनेछ ।

(३) यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत विद्यालयको स्थायी शिक्षक पदमा बहाल गरेको शिक्षक यसै ऐन बमोजिम नियुक्त भएको मानिनेछ र त्यस्तो शिक्षकले यो ऐन प्रारम्भ हुनु अघि गरेको सेवा अवधि यसै ऐन बमोजिम गरेको सेवा अवधि मानिनेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमका शिक्षकको उपदान, निवृत्तिभरण, औषधोपचार सुविधाका सम्बन्धमा नेपाल सरकार र सम्बन्धित स्थानीय तह बीचको दायित्व व्यवस्थापन गर्न नेपाल सरकारले तोकिए बमोजिमको सेवा अवधिका लागि तोकिए बमोजिम आवश्यक व्यवस्था गर्नेछ ।

तर सम्वत् २०७४ साल साउन १ गते पछि नियुक्त शिक्षकको दायित्व नेपाल सरकारले व्यहोर्ने छैन ।

११. विद्यालय शिक्षकको सेवाका शर्त : (१) यस ऐनमा अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक विद्यालय शिक्षकको पारिश्रमिक, सुविधा तथा सेवाका अन्य शर्त प्रदेश कानून बमोजिम हुनेछ ।

तर विद्यालय शिक्षकले पाउने न्यूनतम पारिश्रमिक नेपाल सरकारले समय समयमा निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कानून बनाउँदा सम्वत् २०७४ साल साउन १ गते अघि कायम रहेका शिक्षकको पारिश्रमिक र सुविधा त्यस्तो शिक्षकले पाइरहेको पारिश्रमिक तथा सुविधाभन्दा प्रतिकूल हुने गरी कानूनी व्यवस्था गर्न सकिने छैन ।

(३) उपदफा (१) वा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सम्वत् २०७४ साल साउन १ गते अघि नै निवृत्तिभरण पाउने गरी जुनसुकै कारणले सेवा निवृत्त भइसकेका शिक्षकको निवृत्तिभरण नेपाल सरकारले प्रदान गर्ने व्यवस्था गर्नेछ ।

१२. दरबन्दी मिलान गर्ने: (१) नेपाल सरकारले यो ऐन प्रारम्भ भएको तीन महिनाभित्र तत्काल कायम रहेको शिक्षकको मौजुदा दरबन्दी विद्यालय र विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा सम्भव भएसम्म समान अनुपात कायम गर्न त्यसको पुनरावलोकन तथा मिलान गरी प्रत्येक स्थानीय तहका लागि शिक्षकको दरबन्दी निर्धारण गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम दरबन्दी पुनरावलोकन तथा मिलानगर्दा यो ऐन प्रारम्भ हुँदाको बखत कायम रहेका प्राथमिक, निम्न माध्यमिक तह र माध्यमिक तहका शिक्षकको

दरबन्दी हेरफेर, परिवर्तन गर्न वा तल्लो तहको दरबन्दी माथिल्लो तहको दरबन्दीमा स्तर बृद्धि गर्न सक्नेछ ।

(३) नेपाल सरकारले उपदफा (१) बमोजिम निर्धारण गरेको विवरण सम्बन्धित स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउनेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम उपलब्ध भएको शिक्षकको दरबन्दी संख्याको आधारमा सम्बन्धित स्थानीय तहले त्यस्तो स्थानीय तहभित्र कायम रहेका विद्यालयको शिक्षकको दरबन्दी आवश्यकता अनुसार समायोजन गरी कायम गर्नेछ ।

परिच्छेद - ४

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम संरचना तथा पाठ्य पुस्तक

१३. पाठ्यक्रमको संरचना निर्धारण : (१) नेपाल सरकारले मुलुकका सबै नागरिकलाई समान स्तरमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्ने उद्देश्यले दफा १४ बमोजिमको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास परिषद्को सिफारिसमा आधारभूत तह र माध्यमिक तहका शिक्षाको मुख्य विषय (कोर सब्जेक्टस) मा एक रुपताको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम संरचना (युनिफर्म नेशनल क्यारिकुलम फ्रेमवर्क) निर्धारण गर्नेछ ।

(२) नेपाल सरकारले यस दफा बमोजिम निर्धारण भई प्रकाशन गरिएको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम संरचना कार्यान्वयनका लागि प्रदेश सरकार र स्थानीय तहमा पठाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम प्राप्त भएको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम संरचनामा उल्लेखित विषय अनिवार्य विषयहरू हुनेछन् र स्थानीय तहले सोही बमोजिम आधारभूत तह वा माध्यमिक तहको शिक्षा प्रदान गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(४) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम संरचना निर्धारण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१४. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास परिषद् : (१) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम संरचना निर्धारणका लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्न र राष्ट्रिय पाठ्यक्रम संरचना निर्माण सम्बन्धी नीति निर्धारण गर्न देहाय बमोजिमको एक राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास परिषद् रहनेछ :-

(क) संघीय शिक्षा मन्त्री वा राज्यमन्त्री

अध्यक्ष

(ख) प्रदेश मुख्य मन्त्री वा निजले तोकेको प्रदेश सरकारको मन्त्री - सदस्य

- (ग) सदस्य, राष्ट्रिय योजना आयोग (शिक्षा हेर्ने) - सदस्य
- (घ) मन्त्रालयको सचिव - सदस्य
- (ङ) सह-सचिव, मन्त्रालय (सम्बन्धित विषय हेर्ने) - सदस्य
- (च) अध्यक्ष, राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड - सदस्य
- (छ) पाठ्यक्रम सम्बन्धी विशेषज्ञहरु मध्ये मन्त्रालयबाट मनोनीत एकजना - सदस्य
- (ज) विद्यालय शिक्षामा ख्यातिप्राप्त शिक्षाविद्हरु मध्ये शिक्षा मन्त्रालयबाट मनोनीत कम्तीमा एक जना महिला सहित तीनजना - सदस्य
- (झ) प्रतिनिधि, शिक्षक महासंघ, केन्द्रीय समिति - सदस्य
- (ञ) कार्यकारी निर्देशक, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र सचिव - सदस्य-

(२) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास परिषद्को बैठकमा सम्बन्धित विषयका बढीमा तीन जना विशेषज्ञलाई भाग लिन आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम मनोनीत सदस्यको पदावधि नियुक्ति भएको मितिले चार वर्षको हुनेछ ।

(४) पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास परिषद्को सचिवालयको काम गर्नेछ ।

(५) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास परिषद्को बैठक सम्बन्धी कार्यविधि सो परिषद् आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

१५. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार : यस ऐनमा लेखिएका अन्य काम, कर्तव्य र अधिकारका अतिरिक्त राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) विद्यालयमा लागू गरिने पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्ने सम्बन्धमा नीति निर्धारण गर्ने,
- (ख) पाठ्यक्रम निर्माणको लागि आवश्यकतानुसार विषय समिति वा उपसमिति गठन गर्ने,

- (ग) पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक स्वीकृति गर्न नेपाल सरकार समक्ष पेश गर्ने,
- (घ) पाठ्यक्रम परिमार्जनको नीति तथा प्रक्रिया स्वीकृत गर्ने,
- (ङ) पाठ्यपुस्तक लेखन, स्वीकृति तथा प्रयोग सम्बन्धमा नीति निर्धारण गर्ने,
- (च) पाठ्यपुस्तक लेखन सम्बन्धमा पारिश्रमिक र वितरण सम्बन्धमा कार्यनीति निर्धारण गर्ने,
- (छ) पाठ्यक्रम सम्बन्धी सुझाव लिनको लागि प्रत्येक विकास क्षेत्रमा निर्देशकको अध्यक्षतामा र प्रत्येक जिल्लामा जिल्ला शिक्षा अधिकारीको अध्यक्षतामा समिति गठन गरी सो समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार तोक्ने,
- (ज) पाठ्यक्रम विकास तथा गुणस्तर सम्बन्धी आवश्यक काम गर्ने,
- (झ) थप पाठ्यसामग्री तथा पाठ्यपुस्तकको सूची स्वीकृत गर्ने,
- (ञ) स्वीकृत पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक मूल्याङ्कन गरी आवश्यकतानुसार संशोधनको लागि नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्ने,
- (ट) राष्ट्रिय शिक्षा नीतिको अधीनमा रही कुनै खास प्रकृतिका संस्थाले सञ्चालन गरेको विद्यालयमा नेपाल सरकारबाट स्वीकृत पाठ्यक्रमको कुल पाठ्यभारमा फरक नपर्ने गरी थप विषय अध्यापन गर्न स्वीकृतिको लागि नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्ने,
- (ठ) बहु पाठ्यपुस्तक स्वीकृति सम्बन्धमा नीति तर्जुमा गरी नेपाल सरकार समक्ष पेश गर्ने,
- (ड) आवश्यकता अनुसार आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार पाठ्यक्रम विकास केन्द्रलाई प्रत्यायोजन गर्ने,
- (ढ) पाठ्यक्रमको विकास तथा त्यसको गुणस्तरको सम्बन्धमा अन्य आवश्यक काम गर्ने ।

(२) नेपाल सरकारले यस दफा बमोजिम राष्ट्रिय पाठ्यक्रम संरचना निर्धारण गर्दा आवश्यकता अनुसार प्रदेश सरकार, स्थानीय तह, विभिन्न शिक्षण संस्था, शिक्षाविद् तथा अन्य सम्बन्धित सरोकारवाला सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थासँग परामर्श गर्न सक्नेछ ।

(३) पाठ्यक्रम संरचना निर्धारण गर्दा शिक्षा जीवनोपयोगी, व्यावहारिक, सूचनामूलक र नागरिकको बौद्धिक तथा समग्र व्यक्तित्व विकास गर्ने प्रकृतिको हुनु पर्नेछ ।

(४) नेपाल सरकारले राष्ट्रिय पाठ्यक्रम संरचना निर्धारण गर्दा समान कक्षा र स्तरको अन्य विदेशी मुलुकको पाठ्यक्रमलाई समेत ध्यान दिनु पर्नेछ ।

१६. प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहले पाठ्यक्रम निर्धारण : (१) दफा १३ बमोजिम निर्धारण भएको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम संरचनाको अतिरिक्त प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहले सम्बन्धित प्रदेश वा स्थानीय तहको विशिष्टता, भूगोल, इतिहास वा स्थानीय भाषा वा संस्कृति तथा स्थानीयस्तरमा उपलब्ध वा आवश्यक भएको व्यवसायको जानकारी गराउने उद्देश्यले थप इच्छाधिन विषयको पाठ्यक्रम निर्धारण गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम थप विषयको पाठ्यक्रम निर्धारण भएकोमा स्थानीय तहले त्यस्तो पाठ्यक्रम बमोजिम पठन पाठन गराउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम निर्धारण हुने इच्छाधिन विषयहरु मध्ये कम्तिमा दुई विषय सम्बन्धित प्रदेश वा स्थानीय तहमा रहेका विद्यालयमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीले अध्ययन गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम निर्धारण गरेको थप विषय सम्बन्धित प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहले नेपाल सरकारलाई जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

(५) प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहले पाठ्यक्रम निर्धारण गर्ने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१७. पाठ्यक्रम पुनरावलोकन : (१) नेपाल सरकारले प्रत्येक दुई वर्षमा दफा १३ बमोजिम निर्धारण भएको पाठ्यक्रमको नियमित रुपमा सम्बन्धित क्षेत्रका विषयविज्ञ मार्फत पुनरावलोकन गरी समय सापेक्ष र अद्यावधिक बनाउनु पर्नेछ ।

(२) पाठ्यक्रम पुनरावलोकन गर्ने प्रयोजनका लागि प्रत्येक प्रदेशका विज्ञहरु रहने गरी नेपाल सरकारले राष्ट्रिय स्तरमा तोकिए बमोजिमका विषय विज्ञको सूची खडा गर्नेछ ।

(३) सम्बन्धित विषय विज्ञले उपदफा (१) बमोजिमको पुनरावलोकन गर्दा शिक्षालाई बढी भन्दा बढी जीवनोपयोगी र व्यावहारिक बनाउन आधारभूत तह वा माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्दा विकास भएका सर्वोत्तम अभ्यास (बेष्ट प्र्याक्टिस), उपलब्ध सूचना प्रविधि र विद्यालय शिक्षामा त्यसको प्रयोग, रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्न सक्ने सम्भावना तथा दफा १३ को उपदफा (२) बमोजिमका विषयमा ध्यान दिनु पर्नेछ ।

(४) पाठ्यक्रमको पुनरावलोकन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१८. पाठ्य पुस्तक प्रकाशन तथा वितरण : (१) नेपाल सरकारले दफा १३ बमोजिम निर्धारण भएको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम संरचना बमोजिम विभिन्न विषयमा विभिन्न कक्षाको नमूना पाठ्य पुस्तक तयार गरी प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका नमूना पाठ्य पुस्तक तयार गर्दा सम्बन्धित विषयमा त्यस्तो क्षेत्रको योग्यता र अनुभव भएका विज्ञ मार्फत पाण्डुलिपी तयार गराउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि दफा १६ बमोजिम प्रदेश सरकार वा स्थानीय तह आफैले निर्धारण गरेको पाठ्यक्रम बमोजिमको पाठ्य पुस्तक सम्बन्धित प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहले नै तयार गरी प्रकाशन गर्नु पर्नेछ र सम्बन्धित विद्यालय मार्फत उपदफा (३) बमोजिम बालबालिकालाई निःशुल्क वितरण गर्नु पर्नेछ ।

(४) पाठ्यपुस्तक प्रकाशन तथा वितरण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१९. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास केन्द्र : (१) नेपाल सरकारले दफा १५ बमोजिमको कार्य सम्पादन गर्ने कार्यमा समन्वय गर्न राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास केन्द्र स्थापना गर्नेछ ।

(२) नेपाल सरकारले तोकेको निजामती सेवाको राजपत्रांकित प्रथम श्रेणीको अधिकृतले उपदफा (१) बमोजिमको केन्द्रको कार्यकारी निर्देशक भई काम गर्नेछ ।

(३) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास केन्द्रलाई आवश्यक पर्ने कर्मचारी तथा अन्य स्रोत नेपाल सरकारले उपलब्ध गराउने छ ।

(४) यो ऐन प्रारम्भ हुनु भन्दा अघि कायम रहेको पाठ्यक्रम विकास केन्द्र यो ऐन प्रारम्भ भएपछि स्वतः राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास केन्द्रमा परिणत हुनेछ ।

(५) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास केन्द्र सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद - ५

शिक्षाको गुणस्तर तथा प्रमाणपत्रको मान्यता

२०. गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु पर्ने : (१) शिक्षा प्रदान गर्ने उद्देश्यले स्थापना भएको वा संचालनमा रहेको विद्यालय वा शिक्षण संस्थाले बालबालिका वा विद्यार्थीलाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको शिक्षा प्रदान गर्न आवश्यक भौतिक वा अभौतिक पूर्वाधार, मानव स्रोत तथा अन्य आवश्यक सुविधा जुटाउने वा व्यवस्था गर्ने जिम्मेवारी सम्बन्धित विद्यालय वा शिक्षण संस्थाका सञ्चालकको हुनेछ ।

(३) गुणस्तरीय शिक्षाको मानक तथा त्यसको मूल्यांकनका मापदण्ड तथा शर्तहरू तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२१. **प्रमाणपत्र प्राप्त गर्ने** : (१) प्रत्येक व्यक्तिले यस ऐन वा प्रचलित कानून बमोजिम प्राप्त गरेको शिक्षाको निर्धारित पाठ्यक्रम बमोजिम सिकाई, अध्ययन वा अनुसन्धान कार्यक्रम सफलतापूर्वक पूरा गरेपछि शैक्षिक प्रमाणपत्र पाउनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्रदान गर्ने शैक्षिक प्रमाणपत्र तथा सिकाई, अध्ययन वा अनुसन्धानको मूल्यांकन विधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम प्रमाणपत्र प्राप्त गर्नको लागि सम्बन्धित व्यक्तिले त्यसको गुणस्तर कायम गर्न सञ्चालन हुने परीक्षामा सहभागी हुनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (२) को परीक्षाको देहायको निकायबाट सञ्चालन हुनेछ :-

(क) आधारभूत तहको अन्तिम परीक्षा स्थानीय तहले निर्धारण गरेको परीक्षा बोर्ड,

(ख) कक्षा दशको अन्तिम परीक्षा प्रदेश सरकारले निर्धारण गरेको परीक्षा बोर्ड,

(ग) माध्यमिक तहको अन्तिम परीक्षा नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको परीक्षा बोर्ड,

(घ) खण्ड (क), (ख) वा (ग) मा उल्लेख भएका परीक्षा बाहेक विद्यालय स्तरका अन्य आवधिक परीक्षा सम्बन्धित विद्यालय,

(ङ) उच्च शिक्षाको वार्षिक वा अन्तिम परीक्षा प्रचलित कानून बमोजिम व्यवस्था भएको शिक्षण संस्था वा त्यसको परीक्षा नियन्त्रण इकाई ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको परीक्षामा सहभागी भई सफल भएको व्यक्तिलाई उपदफा (१) बमोजिमको शैक्षिक वा प्राज्ञिक प्रमाणपत्र प्रदान गरिनेछ ।

(६) यस दफा बमोजिमका परीक्षा सञ्चालन तथा प्रमाणपत्र वितरण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२२. प्रमाणपत्रको मान्यता : (१) दफा २१ को उपदफा (५) बमोजिमको शैक्षिक वा प्राज्ञिक प्रमाणपत्र पाएको व्यक्तिले त्यस्तो प्रमाणपत्रमा उल्लिखित शिक्षा निर्धारित पाठ्यक्रम बमोजिम प्राप्त गरेको मानिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रमाणपत्रलाई नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहका सम्पूर्ण सरकारी वा गैर सरकारी कार्यालय, अदालत, संवैधानिक निकाय, सार्वजनिक संस्थान, शिक्षण संस्थाले मान्यता दिनु पर्नेछ, र अन्यथा प्रमाणित भएकोमा बाहेक त्यसको प्रामाणिकता सबैको लागि मान्य हुनेछ ।

(३) कसैले नेपालमा माध्यमिक शिक्षा वा उच्च शिक्षा पूरा गरेको विषयसँग सम्बन्धित शैक्षिक वा प्राज्ञिक प्रमाणपत्रले अन्य मुलुक र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा मान्यता प्राप्त गर्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकारले आवश्यक उपाय अवलम्बन गर्नु पर्नेछ ।

(४) शैक्षिक वा प्राज्ञिक प्रमाणपत्र सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२३. विद्यालय वा शिक्षण संस्थाको जिम्मेवारी : (१) कुनै पनि विद्यालय वा शिक्षण संस्थाले गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु आफ्नो प्रमुख जिम्मेवारी रहेको कुरा बोध गरी प्रचलित कानून बमोजिम विद्यालय वा शिक्षण संस्था सञ्चालन गर्नु पर्नेछ, र शिक्षण मैत्री वातावरणमा सहज रूपमा पठन पाठन हुने गरी व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पठन पाठन गर्दा वा गराउँदा सम्बन्धित विषयको प्रकृति अनुसार प्रयोगशाला परीक्षण वा व्यावहारिक प्रशिक्षण (इन्टर्नशीप) को माध्यम समेत अपनाउनु पर्नेछ ।

(३) कुनै पनि विद्यालय वा शिक्षण संस्थाले विद्यालय वा शिक्षण संस्थाबाट विद्यार्थीलाई प्रदान गरिने शिक्षा, सुविधाको वितरण, बैकल्पिक शिक्षाको अवसर विना भेदभाव उपलब्ध स्रोत र साधनको अधिकतम परिचालन गरी दिनु पर्नेछ ।

(४) कुनै पनि विद्यालय वा शिक्षण संस्थाले प्रत्येक वर्ष विद्यार्थी भर्ना गर्ने, परीक्षा सञ्चालन गर्ने र परीक्षाफल प्रकाशन गर्ने शैक्षिक क्यालेण्डर प्रकाशन गरी सोही बमोजिम कार्य सम्पादन गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिमको शैक्षिक क्यालेण्डर बमोजिम शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सम्बन्धित विद्यालयको प्रधानाध्यापक वा शिक्षण संस्थाको प्रमुख र सम्बन्धित अधिकारी बीच कार्य सम्पादन करार गर्नु पर्नेछ ।

(६) मनासिव कारण विना उपदफा (४) बमोजिमको करार बमोजिम कार्य सम्पादन हुन नसकेमा सम्बन्धित विद्यालय वा शिक्षण संस्थाको प्रमुख जिम्मेवार हुनेछ ।

(७) विद्यालय शिक्षण संस्थाको जिम्मेवारी तथा कार्य सम्पादन करार सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद - ६

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र

२४. **शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र** : (१) सिकाइको स्तर तथा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण गर्ने कार्य सम्पादन गर्नका लागि एक शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहनेछ ।

(२) नेपाल सरकारले शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको प्रमुखको रूपमा काम गर्न एकजना प्रमुख शैक्षिक गुणस्तर परीक्षक नियुक्त गर्नेछ ।

(३) प्रमुख शैक्षिक गुणस्तर परीक्षकको नियुक्ति, पारिश्रमिक र सेवाको अन्य शर्तहरू तोकिए बमोजिम हुनेछन् ।

२५. **सिफारिस समिति** : (१) प्रमुख शैक्षिक गुणस्तर परीक्षकको नियुक्तिको लागि नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्न देहाय बमोजिमका पदाधिकारी रहेको एक सिफारिस समिति रहनेछ ।

(क) लोक सेवा आयोगको अध्यक्ष - अध्यक्ष

(ख) राष्ट्रिय योजना आयोग (शिक्षा हेर्ने) का सदस्य - सदस्य

(ग) मन्त्रालयको सचिव - सदस्य

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिले नेपाल शिक्षा सेवाको कम्तीमा राजपत्राङ्कित प्रथम श्रेणीको पदमा काम गरेका व्यक्तिहरूमध्येबाट प्रमुख शैक्षिक गुणस्तर परीक्षकको पदमा नियुक्तिको लागि नाम सिफारिस गर्नेछ ।

२६. **शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार** : शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद - ७

राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड

२७. **बोर्डको गठन** : (१) माध्यमिक तहको शिक्षाको परीक्षाको सञ्चालन, व्यवस्थापन, नियन्त्रण र समन्वय गर्न एक राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड रहनेछ ।

स्पष्टिकरण : “माध्यमिक तहको शिक्षाको परीक्षा” भन्नाले बाह्र कक्षाको अन्तिम परीक्षा सम्भन्तु पर्छ र सो शब्दले त्यस्तो परीक्षाको पूरक परीक्षा समेतलाई जनाउँछ ।

(२) बोर्ड अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला एक स्वशासित संस्था हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको बोर्डको गठन देहाय बमोजिम हुनेछ:-

(क) मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट कम्तीमा स्नातकोत्तर उपाधी हासिल गरेको र शिक्षा तथा परीक्षा सम्बन्धी क्षेत्रमा कम्तीमा बाह्र वर्षको अनुभव प्राप्त व्यक्तिहरूमध्येबाट नेपाल सरकारले नियुक्त गरेको व्यक्ति -

अध्यक्ष

(ख) मन्त्रालयको सचिव -

उपाध्यक्ष

(ग) मन्त्रालयको सहसचिव (विद्यालय शिक्षा हेर्ने) - सदस्य

(घ) महानिर्देशक, शिक्षा विभाग - सदस्य

(ङ) कार्यकारी निर्देशक, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र - सदस्य

(च) सदस्य-सचिव, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालीम परिषद् - सदस्य

(छ) परीक्षा नियन्त्रक, त्रिभुवन विश्वविद्यालय - सदस्य

(ज) प्राध्यापन, शिक्षा प्रशासन र परीक्षा क्षेत्रमा कम्तीमा दश वर्षको अनुभव प्राप्त गरी विशेषज्ञता हासिल गरेका व्यक्तिहरूमध्येबाट बोर्डले मनोनीत गरेका कम्तीमा दुईजना महिला सहित तीनजना

- सदस्य

(झ) सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरूमध्येबाट कम्तीमा एकजना महिला सहित मन्त्रालयले मनोनीत गरेका दुईजना -सदस्य

(ञ) नेपाल शिक्षा सेवाको राजपत्रांकित प्रथम श्रेणीको अधिकृत वा बोर्डको वरिष्ठ कर्मचारीहरूमध्येबाट मन्त्रालयले तोकेको

एकजना अधिकृत

-सदस्य-सचिव

(४) बोर्डको अध्यक्षको नियुक्तिको लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्न लोक सेवा आयोगको अध्यक्षको अध्यक्षतामा ख्यातिप्राप्त शिक्षाविद्हरु मध्येबाट कम्तीमा एकजना महिला सहित मन्त्रालयले मनोनयन गरेका दुईजना सदस्य रहेको एक तीन सदस्यीय सिफारिस समिति गठन गर्नेछ, र त्यस्तो समितिले सिफारिस गरेको व्यक्तिलाई नेपाल सरकारले बोर्डको अध्यक्षमा नियुक्ति गर्नेछ ।

(५) बोर्डका अध्यक्ष तथा मनोनीत सदस्यको पदावधि चार वर्षको हुनेछ ।

(६) उपदफा (५) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि बोर्डको अध्यक्ष वा मनोनीत सदस्यले आफ्नो पदीय जिम्मेवारी इमान्दारीपूर्वक पूरा नगरेको भनी तोकिए बमोजिमको समितिको सिफारिसमा अध्यक्षको हकमा नेपाल सरकारले र सदस्यको हकमा मन्त्रालयले निजलाई जुनसुकै बखत पदबाट हटाउन सक्नेछ ।

तर त्यसरी पदबाट हटाउनु अघि निजलाई आफ्नो सफाई पेश गर्ने मनासिव मौकाबाट बञ्चित गरिने छैन ।

(७) बोर्डको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२८. बोर्डको काम, कर्तव्य र अधिकार : बोर्डको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ

:-

- (क) मन्त्रालयले स्वीकृत गरेको परीक्षासम्बन्धी नीतिको अधीनमा रही बोर्डको नीति निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्ने, गराउने,
- (ख) बोर्डको दीर्घकालीन योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने, गराउने,
- (ग) विद्यालय शिक्षा परीक्षाको मर्यादा र गुणस्तर कायम भए नभएको सम्बन्धमा मूल्याङ्कन गर्ने, गराउने,
- (घ) बोर्डको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृत गर्ने,
- (ङ) बोर्डको काम सुचारु रूपले सञ्चालन गर्न आवश्यक आर्थिक स्रोत जुटाउने,
- (च) बोर्डको आवधिक तथा वार्षिक प्रतिवेदन मन्त्रालयमा पेश गर्ने,
- (छ) तोकिए बमोजिमको अन्य कार्य गर्ने, गराउने ।

२९. बोर्डको पदाधिकारीको सेवाको शर्तः (१) बोर्डको अध्यक्ष बोर्डको पूर्णकालीन काम गर्ने प्रमुख पदाधिकारी हुनेछ ।

(२) बोर्डको सदस्य-सचिव बोर्डको पूर्णकालीन काम गर्ने प्रमुख प्रशासकीय पदाधिकारी हुनेछ ।

(३) बोर्डको अध्यक्ष तथा सदस्य-सचिवको पारिश्रमिक, सेवाको शर्त तथा सुविधा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(४) बोर्डको अध्यक्ष तथा सदस्य-सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(५) बोर्डको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सदस्य र सदस्य-सचिवले बोर्डको बैठकमा भाग लिए बापत् अर्थ मन्त्रालयको सहमतिमा मन्त्रालयले तोके बमोजिमको बैठक भत्ता पाउने छन् ।

३०. मानव स्रोत तथा वित्तिय व्यवस्था : (१) बोर्डमा आवश्यकता अनुसार कर्मचारीहरु रहनेछन् ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कर्मचारी नेपाल सरकारले उपलब्ध गराउनेछ ।

(३) बोर्डका कर्मचारीको पारिश्रमिक, सेवाको शर्त र सुविधा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम सेवाका शर्तको व्यवस्था गर्दा यो दफा प्रारम्भ हुँदाका बखत उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद्मा कम्तीमा एक वर्ष निरन्तर अस्थायी सेवा गरिरहेका कर्मचारीको हकमा यो दफा प्रारम्भ भएपछि एकपटकको लागि आन्तरिक विज्ञापन गरी स्थायी पदपूर्तिको लागि हुने प्रतियोगितात्मक परीक्षामा सहभागी हुन पाउने र त्यसरी हुने विज्ञापनमा सहभागी हुन नचाहेमा त्यस्तो परिषद्मा कम्तीमा पाँच वर्ष निरन्तर अस्थायी सेवा गरिरहेका कर्मचारीलाई सुविधा दिई अवकाश दिने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(५) बोटलाई आवश्यक पर्ने बजेट नेपाल सरकारले उपलब्ध गराउने छ ।

३१. बोर्डको कार्यालय : (१) बोर्डको कार्यालय काठमाडौं उपत्यकाभित्र रहनेछ ।

(२) बोर्डले आवश्यकता अनुसार प्रदेशस्तरमा कार्यालय खोल्न सक्नेछ ।

३२. अन्य परीक्षाको सञ्चालन व्यवस्था : (१) दफा २१ वा २७ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी प्रदेश कानून बमोजिम

गठित प्रदेश परीक्षा बोर्डले परीक्षा संचालन र व्यवस्थापन गर्ने गरी निर्धारण नगरेसम्म माध्यमित तह अन्तर्गत कक्षा दश र एघारको अन्तिम परीक्षाको संचालन व्यवस्थापन, नियन्त्रण तथा समन्वय बोर्डबाट हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम हुने परीक्षा क्षेत्रीयस्तरमा वा जिल्लास्तरमा सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको परीक्षा सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद - ८

राष्ट्रिय योग्यता निर्धारण समिति

३३. राष्ट्रिय योग्यता निर्धारण समिति : (१) नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी विदेशी विद्यालय वा शिक्षण संस्थाबाट प्राप्त उपाधिको समकक्षता निर्धारण गर्न देहाय बमोजिमको एक राष्ट्रिय योग्यता निर्धारण समिति (नेशनल क्वालिफिकेशन बोर्ड) गठन गर्नेछ :-

(क) अध्यक्ष, विश्व विद्यालय अनुदान आयोग

- अध्यक्ष

(ख) नेपाल सरकारले नियुक्ति गरेको एक जना शिक्षाविद् - सदस्य

(ग) सहसचिव, मन्त्रालय, नेपाल सरकार - सदस्य

(घ) समकक्षता निर्धारण गर्नु पर्ने विषयसँग सम्बन्धित

समितिले समय समयमा तोकेको विषय विज्ञ - सदस्य

(ङ) कार्यकारी निर्देशक, राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास केन्द्र -सदस्य- सचिव

(२) शिक्षा प्रशासनमा कम्तिमा पन्ध्र वर्षको अनुभव प्राप्त गरी विशिष्ट श्रेणीको पदबाट अवकाश प्राप्त वा कुनै विश्व विद्यालयको प्राध्यापक पदबाट अवकाश प्राप्त व्यक्ति उपदफा (१) को खण्ड (ख) वा (घ) बमोजिमको पदमा नियुक्ति हुन योग्य मानिनेछ ।

(३) नेपाल सरकारले उपदफा (१) को खण्ड (घ) बमोजिमको विषयविज्ञ समकक्षता निर्धारण गर्ने प्रयोजनका लागि आवश्यकता अनुसार तोक्नेछ र समकक्षता निर्धारण भएपछि त्यस्तो पद स्वतः रिक्त हुनेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमको समितिले राष्ट्रिय योग्यता निर्धारण अधिकारी (नेशनल क्वालिफिकेशन अथोरिटी) को हैसियतमा कार्य सम्पादन गर्नेछ ।

(५) समितिको अध्यक्ष, सदस्य वा सदस्य सचिवले तोकिए बमोजिमका बैठक भत्ता तथा अन्य सुविधा पाउनेछन् ।

(६) समितिको सचिवालय तोकिए बमोजिम रहनेछ ।

(७) समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३४. राष्ट्रिय योग्यता निर्धारण समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार : राष्ट्रिय योग्यता निर्धारण समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

(क) कुनै विदेशी सरकारबाट स्वीकृत प्राप्त वा संचालित विद्यालय वा शिक्षण संस्थाबाट जारी भएको शैक्षिक प्रमाणपत्र वा प्राज्ञिक उपाधिको नेपालमा मान्यता दिने वा नदिने सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने,

(ख) खण्ड (क) बमोजिमको शैक्षिक प्रमाणपत्र वा प्राज्ञिक उपाधिलाई मान्यता दिन सकिने हो भने त्यस्तो प्रमाणपत्र वा उपाधिलाई नेपालका विद्यालय वा शिक्षण संस्थाबाट प्रदान गर्ने कुन तह वा स्तरको उपाधि सरह मान्यता दिने हो त्यसको समकक्षता निर्धारण गर्ने,

(ग) नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त विदेशी विद्यालय वा शिक्षण संस्थाबाट जारी भएको शैक्षिक प्रमाणपत्र वा प्राज्ञिक उपाधिको तह वा स्तर निर्धारण गरी त्यसको प्रमाणपत्र जारी गर्ने,

(घ) खण्ड (ग) बमोजिम मान्यता प्राप्त विद्यालय वा शिक्षण संस्थाबाट जारी भएको शैक्षिक प्रमाणपत्र वा प्राज्ञिक उपाधिको मान्यता कायम राख्न पुनरावलोकन गर्नु पर्ने देखिएमा त्यसको कारण खुलाई नेपाल सरकार समक्ष सुझाव दिने,

(ङ) तोकिए बमोजिम अन्य काम गर्ने वा गराउने ।

३५. उपसमिति वा कार्यदल गठन गर्न सक्ने: (१) दफा ३३ बमोजिमको समितिले कुनै खास विषयमा कार्यसम्पादन गर्न समितिलाई सघाउन वा कुनै खास विषयको समकक्षताका

सम्बन्धमा अध्ययन गरी समितिमा प्रतिवेदन पेश गर्न आवश्यकता अनुसार उपसमिति वा कार्यदल गठन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको उपसमिति वा कार्यदलको गठन विधि, कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू (टर्मस अफ रेफरेन्स) गठन गर्दाका बखत समितिले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

३६. **समकक्षता निर्धारण:** (१) विदेशी विद्यालय वा शिक्षण संस्थाबाट प्राप्त शैक्षिक वा प्राज्ञिक प्रमाणपत्र वा प्राज्ञिक उपाधिले नेपालभित्र मान्यता प्राप्त गर्नको लागि त्यस्तो प्रमाणपत्र वा उपाधिको समकक्षता निर्धारण गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रमाणपत्र वा उपाधिको समकक्षता निर्धारण गर्न चाहने व्यक्तिले त्यस्तो प्रमाणपत्र वा उपाधि प्राप्त गरेको व्यक्तिले दफा ३३ बमोजिमको राष्ट्रिय योग्यता निर्धारण समितिमा तोकिए बमोजिमको ढाँचामा तोकिए बमोजिमका कागजात संलग्न गरी निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा समितिले तोकिए बमोजिमको कार्यविधि पूरा गरी समकक्षता निर्धारण गर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम समकक्षता निर्धारण भए पछि समितिको सदस्य सचिवले तोकिए बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धित व्यक्तिलाई समकक्षता निर्धारण भएको प्रमाणपत्र प्रदान गर्नेछ ।

(५) समकक्षता निर्धारण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३७. **समकक्षता निर्धारण गर्न आवश्यक नहुने :** (१) यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै विदेशी विद्यालय वा शिक्षण संस्थाबाट जारी भएको शैक्षिक प्रमाणपत्र वा प्राज्ञिक उपाधिलाई नेपाल सरकारले एक पटक मान्यता दिई त्यसको समकक्षता निर्धारण भइसकेकोमा दफा ३४ बमोजिम अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक त्यस्तो विद्यालय वा शिक्षण संस्थाबाट जारी भएको शैक्षिक प्रमाणपत्र वा प्राज्ञिक उपाधिलाई नेपाल सरकारले मान्यता दिएको र स्तर निर्धारण भएको मानिनेछ र त्यसपछि प्राप्त भएका सोही विद्यालय वा शिक्षण संस्थाबाट प्राप्त सोही विषय र स्तरका शैक्षिक प्रमाणपत्र वा उपाधिको समकक्षता निर्धारण हुन आवश्यक पर्ने छैन ।

(२) यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकार पक्ष रहेको विदेशी शैक्षिक संस्थाको प्रमाणपत्र वा उपाधिको पारस्परिक मान्यता तथा

समकक्षता निर्धारणका सम्बन्धमा व्यवस्था भएको कुनै बहुपक्षीय सन्धि वा नेपाल सरकारले कुनै विदेशी मुलुकसँग गरेको सन्धिको हकमा त्यस्तो सन्धिको व्यवस्था बमोजिम नै हुनेछ ।

(३) नेपाल सरकारले उपदफा (१) वा (२) बमोजिम निर्धारण भएको समकक्षता समय समयमा सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।

३८. समकक्षता निर्धारण सम्बन्धी प्रचलित कानूनमा असर नपर्ने : यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै विश्व विद्यालयको प्रयोजनका लागि विदेशी विद्यालय वा शिक्षण संस्थाबाट प्रदान गरिएको शैक्षिक प्रमाणपत्र वा प्राज्ञिक उपाधिको स्तर वा समकक्षता सोही विश्व विद्यालयबाट निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ ।

तर,

(१) विदेशी विश्व विद्यालयको प्रमाणपत्रको मान्यता दिदा दफा ३४ को खण्ड (क) बमोजिमको सुझावलाई आधार लिनु पर्नेछ ।

(२) विश्व विद्यालय बाहेकका शिक्षण संस्थाले समकक्षता वा स्तर निर्धारण र मान्यता प्रदान गर्ने काम गर्न सक्ने छैन ।

३९. समकक्षता निर्धारण सम्बन्धी निवेदन सार्ने : (१) यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत प्रचलित कानून बमोजिम समकक्षता निर्धारण गर्न विभिन्न निकायमा विचाराधीन रहेका निवेदनहरु यो ऐन प्रारम्भ भए पछि दफा ३३ बमोजिमको राष्ट्रिय योग्यता निर्धारण समितिमा सार्ने छन् ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सारिएको निवेदनका सम्बन्धमा राष्ट्रिय योग्यता निर्धारण समितिले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद - ९

शिक्षण संस्था सम्बन्धी विशेष व्यवस्था

४०. शिक्षण संस्थाको स्थापना तथा स्तर : (१) नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारले प्रचलित कानून बमोजिम शिक्षण संस्था स्थापन गर्न सक्नेछन् ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम शिक्षण संस्था स्थापना गर्दा परिच्छेद-२ को अधीनमा रहीत्यस्तो शिक्षण संस्था सञ्चालन गर्न आवश्यक हुने भौतिक, वित्तीय र मानव स्रोतको समेत व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम शिक्षण संस्था नेपाल सरकारले स्थापना गरेको भए केन्द्रीय स्तरको र प्रदेश सरकारले स्थापना गरेको भए प्रदेश स्तरको विश्व विद्यालय वा शिक्षण संस्था मानिनेछ ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत कायम रहेका विश्व विद्यालय वा शिक्षण संस्थाको स्तर नेपाल सरकारले निर्धारण गरी नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरे बमोजिम हुनेछ ।

तर त्यसरी निर्धारण नगरेसम्म त्यस्तो विश्व विद्यालय वा शिक्षण संस्था केन्द्रीय स्तरको हुनेछ ।

(५) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकारले प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गरी कुनै विश्व विद्यालय वा शिक्षण संस्था स्थापना गरी सञ्चालन गर्न वाधा पर्ने छैन ।

४९. **सम्बन्धन प्रदान गर्ने** : (१) प्रचलित कानून बमोजिम स्थापना भएको विश्व विद्यालयले कुनै विश्व विद्यालय बाहेकको शिक्षण संस्थालाई पठन पाठन गराउन सम्बन्धन प्रदान गर्न सक्नेछ ।

तर मानित विश्व विद्यालय वा सम्बन्धित विषय आफ्नो प्राज्ञिक विभाग नभएको विश्व विद्यालयले त्यस्तो विषयमा पठन पाठन गराउन सम्बन्धन प्रदान गर्न सक्ने छैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सम्बन्धन प्राप्त गरेको शिक्षण संस्थाले सम्बन्धन प्रदान गर्ने विश्व विद्यालयको पाठ्यक्रम, शिक्षण विधि तथा शर्त बमोजिम पठन पाठन गराउनु पर्ने छ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम सम्बन्धन प्रदान गर्दा केन्द्रीय स्तरको विश्व विद्यालय भए जुनसुकै प्रदेशमा रहेको र प्रदेश स्तरको विश्व विद्यालय भए सम्बन्धित प्रदेशमा रहेको शिक्षण संस्थालाई सम्बन्धन प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

(४) यस दफा बमोजिम सम्बन्धन प्रदान गर्ने शिक्षण संस्थाले शिक्षाको राष्ट्रिय स्तरको गुणस्तर कायम गर्ने र परीक्षा लिने काम गर्नु पर्नेछ ।

(५) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो ऐन प्रारम्भ भएको वा दफा ४० को उपदफा (४) बमोजिम सूचना प्रकाशन गरेको पाँच वर्षमध्ये जुन पहिला

हुन्छ सो अवधिसम्म यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत कायम रहेको शिक्षण संस्थाले प्राप्त गरेको सम्बन्धन कायम रहने छ ।

४२. **विदेशी विश्व विद्यालयको सम्बन्धन:** (१) नेपालभित्र स्थापना वा सञ्चालन भएका कुनै पनि शिक्षण संस्थाले विदेशी विश्व विद्यालय पाठ्यक्रम वा शैक्षिक कार्यक्रम बमोजिम पठन पाठन गराउने गरी त्यस्तो विश्व विद्यालयको सम्बन्धन प्राप्त गर्न सक्ने छैन ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपालसँग कूटनैतिक सम्बन्ध कायम भएको कुनै मुलुकको प्रतिष्ठित विश्व विद्यालयको पाठ्यक्रम, शिक्षण विधि तथा शर्त बमोजिम तोकिएको विषय पठन पाठन गराउने गरी विश्व विद्यालय अनुदान आयोगको सिफारिसमा नेपाल सरकारले कुनै शिक्षण संस्थालाई सम्बन्धन प्राप्त गर्न स्वीकृति प्रदान गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकारले देहायका कुनै अवस्थामा कुनै शिक्षण संस्थालाई विदेशी विश्व विद्यालयको सम्बन्धन प्राप्त गर्न स्वीकृत प्रदान गर्ने छैन :-

- (क) त्यस्तो विश्व विद्यालय सम्बन्धित मुलुकमा स्वीकृति प्राप्त नगरी स्थापना वा सञ्चालन भएकोमा,
- (ख) त्यस्तो विश्व विद्यालयबाट प्रदान हुने प्रमाणपत्रको सम्बन्धित मुलुकमा मान्यता प्राप्त नभएमा,
- (ग) त्यस्तो विश्व विद्यालयले सम्बन्धित मुलुकको अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट गुणस्तर सुनिश्चित प्रत्यायन (क्वालिटी एसुरेन्स ऐक्रेडिटेशन) प्राप्त नगरेको भएमा,
- (घ) त्यस्तो विश्व विद्यालयको संस्थापना पत्र (चार्टर) वा सम्बन्धित मुलुकको कानून बमोजिम त्यस्तो विश्व विद्यालयले विदेशी शिक्षण संस्थालाई सम्बन्धन प्रदान गर्न नसक्ने भएमा,
- (ङ) त्यस्तो विश्व विद्यालयको पाठ्यक्रम तथा शिक्षण विधि नेपालमा पठन पाठन हुने समान स्तरको पाठ्यक्रम तथा शिक्षण विधिभन्दा तल्लो स्तरको भएमा,

(च) त्यस्तो विश्व विद्यालयको शिक्षण अवधि समान स्तरको नेपालको शिक्षण अवधि भन्दा कम अवधिको भएमा ।

(४) विदेशी विश्व विद्यालयको सम्बन्धन प्राप्त गर्नका लागि उपदफा (३) बमोजिम स्वीकृति प्राप्त गर्न चाहने शिक्षण संस्थाले नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको रकम सुरक्षण वापत नेपाल सरकारको नाममा धरौटी राख्नु पर्नेछ, र त्यस्तो धरौटी प्रत्येक चार वर्षमा नवीकरण गराउनु पर्नेछ ।

(५) विदेशी विश्व विद्यालयको सम्बन्धन प्राप्त गर्न स्वीकृत प्राप्त गर्न चाहने शिक्षण संस्थाले पूरा गर्नुपर्ने अन्य शर्त तथा मापदण्ड तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम सम्बन्धन प्राप्त शिक्षण संस्थाले विश्व विद्यालय अनुदान आयोगको सिफारिसमा नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको भन्दा बढी हुने गरी शिक्षा शुल्क, दस्तूर वा अन्य कुनै रकम अशुल गर्न सक्ने छैन ।

(७) यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत कुनै शिक्षण संस्थाले विदेशी विश्व विद्यालयबाट प्राप्त गरेको सम्बन्धन यस ऐन बमोजिम प्राप्त गरेको मानिनेछ ।

तर उपदफा (३) बमोजिमको अवस्थामा त्यस्तो सम्बन्धन यो ऐन प्रारम्भ भएको चार वर्ष पछि स्वतः अन्त्य हुनेछ ।

(८) यस दफा विपरित हुने गरी सम्बन्धन प्राप्त गरेको वा शिक्षा शुल्क, दस्तूर वा अन्य कुनै रकम असुल गर्ने शिक्षण संस्थालाई तोकिएको कार्य विधि पूरा गरी नेपाल सरकारले दश लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना वा त्यस्तो शिक्षण संस्था बन्द गर्न वा दुबै कारबाई र सजाय गर्न सक्नेछ ।

४३. विश्व विद्यालयले प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्ने: (१) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारको पूर्ण वा अधिकांश अनुदान बमोजिम सञ्चालन भएको केन्द्रीय स्तरको विश्व विद्यालय भए संघीय शिक्षा मन्त्री र प्रदेश स्तरको विश्व विद्यालय भए सम्बन्धित मुख्य मन्त्री मार्फत क्रमशः प्रतिनिधि सभा र प्रदेश सरकारको सम्बन्धित समितिमा प्रत्येक वर्षको वैशाख महिनाभित्र वार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।

स्पष्टीकरण : यस दफाको प्रयोजनका लागि “विश्व विद्यालय” भन्नाले मानित विश्व विद्यालय समेतलाई जनाउनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रतिवेदनमा देहायका विषय उल्लेख हुनु पर्नेछ :

- (क) सम्बन्धित विश्व विद्यालयको भौतिक, वित्तीय तथा मानव स्रोतको विवरण,
- (ख) सम्बन्धित विश्व विद्यालयलाई नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकार मार्फत प्राप्त भएको वार्षिक अनुदान,
- (ग) सम्बन्धित विश्व विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थी संख्या,
- (घ) सम्बन्धित विश्व विद्यालयबाट अधिल्लो शैक्षिक वर्षमा उत्तीर्ण भएका र उपाधि प्राप्त व्यक्तिको संख्या र त्यस वर्ष विनियोजन भएको रकमको अनुपातमा प्रत्येक विद्यार्थी वापतको लागत रकम,
- (ङ) सम्बन्धित विश्व विद्यालयमा गर्नु पर्ने सुधार,
- (च) अन्य आवश्यक विषय ।

परिच्छेद -१०

छात्रवृत्ति

४४. प्रतिस्पर्धाबाट छात्रवृत्ति प्रदान गर्नु पर्ने : (१) नेपाल सरकारलाई प्राप्त हुने वा नेपाल सरकारबाट वितरण हुने देहायको उच्च शिक्षाको छात्रवृत्ति तोकिए बमोजिम खुला प्रतिस्पर्धा गराई छानिएको नेपाली नागरिकलाई प्रदान गर्नु पर्नेछ :-

- (क) चिकित्साशास्त्र, इन्जिनियरिङ्ग, कृषि, वनविज्ञान वा तोकिए बमोजिमका अन्य प्राविधिक विषयमा नेपाल स्थित शिक्षण संस्थाबाट प्राप्त छात्रवृत्ति,
- (ख) विदेशी सरकार, विदेशी विश्व विद्यालय वा शिक्षण संस्था वा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त छात्रवृत्ति,
- (ग) नेपाल सरकारको स्रोतबाट वितरण हुने वा नेपाल सरकार मार्फत वितरण हुने छात्रवृत्ति,
- (घ) तोकिए बमोजिमका अन्य छात्रवृत्ति ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको छात्रवृत्तिको लागि प्रतिस्पर्धा गराउँदा प्रतिस्पर्धा गराउने कुल स्थान मध्ये महिला, आदिवासी जनजाति, मधेशी, दलित, विपन्न खस आर्य, थारु, अपांगत भएका व्यक्ति, मुस्लिम वा पिछडिएको क्षेत्रका नागरिकलाई तोकिए

बमोजिमको स्थान सुरक्षित गरी त्यस्तो समूहका नागरिकहरु बीच छुट्टाछुट्टै प्रतिस्पर्धा गराउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकारका विभिन्न सेवामा बहाल रहेका कर्मचारीलाई मात्र वितरण हुने गरी नेपाल सरकारलाई प्राप्त हुने उच्च शिक्षाको कुनै स्वदेशी वा विदेशी छात्रवृत्ति त्यस्तो सेवाका कर्मचारीको सेवाका शर्त सम्बन्धी कानून बमोजिम वितरण गर्नु पर्नेछ ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि निरपेक्ष गरिबीको रेखा मुनि रहेका परिवारका बालबालिका वा विद्यार्थीलाई नेपाल सरकारले तोकिए बमोजिमको आधारमा तोकिए बमोजिमको छात्रवृत्ति प्रदान गर्न सक्नेछ ।

(५) नेपाल सरकारलाई प्राप्त हुने वा नेपाल सरकारबाट वितरण हुने छात्रवृत्ति सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४५. प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहलाई प्राप्त हुने छात्रवृत्ति : (१) प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहलाई प्राप्त हुने विद्यालय स्तर वा उच्च शिक्षाको छात्रवृत्ति सम्बन्धित प्रदेश कानून वा स्थानीय तहको कानून बमोजिम प्रतिस्पर्धा गराई पारदर्शी ढंगबाट वितरण गर्नु वा गराउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्रतिस्पर्धा गराउँदा प्रतिस्पर्धा गराउने कुल स्थानमध्ये तोकिए बमोजिमका स्थानमा दफा ४४ को उपदफा (२) बमोजिमका समूहका लागि तोकिए बमोजिमको छात्रवृत्ति सुरक्षित गरी त्यस्ता समूहका नागरिकहरु बीच छुट्टाछुट्टै प्रतिस्पर्धा गराउनु पर्नेछ ।

(३) प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहबाट वितरण हुने छात्रवृत्ति सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रदेश कानून वा स्थानीय तहको कानून बमोजिम हुनेछ ।

४६. छात्रवृत्ति पाउने विद्यार्थीको दायित्व : (१) दफा ४४ बमोजिम छात्रवृत्तिको लागि खुला प्रतिस्पर्धाबाट छानिएका नेपाली नागरिकले त्यस्तो छात्रवृत्ति प्राप्त गर्नु अघि छात्रवृत्ति अन्तर्गत अध्ययनरत वा अनुसन्धान पूरा गरेपछि नेपाल सरकारले तोकेका ठाउँमा काम गर्न मञ्जुर गरी नेपाल सरकारसँग करार गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम छात्रवृत्ति पाउने नागरिकले आफ्नो अध्ययन वा अनुसन्धान अवधि समाप्त भएको मितिले तीन महिनाभित्र मन्त्रालय वा सम्बन्धित निकायमा अध्ययन वा अनुसन्धान पूरा भएको प्रतिवेदन दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम प्रतिवेदन पेश भएको मितिले एक वर्षभित्र नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तह वा नेपाल सरकारको स्वामित्व भएको वा नेपाल सरकारले आर्थिक सहायता प्रदान गरेको कुनै संस्था वा निकायको कुनै पदमा बढीमा पाँच वर्षसम्म सेवा गर्न खटाउन सक्नेछ, र त्यसरी खटाएमा सो बमोजिम सेवा गर्नु सम्बन्धित व्यक्तिको कर्तव्य हुनेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम नेपाल सरकारले खटाएको स्थानमा काम नगर्ने व्यक्ति नेपाल सरकारको कुनै सेवा वा पद वा नेपाल सरकारको स्वामित्व भएको वा नेपाल सरकारले आर्थिक सहायता प्रदान गरेको संस्था वा निकायको कुनै पदमानियुक्त हुन सामान्यतः अयोग्य हुनेछ ।

(५) उपदफा (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको अवस्थामासो उपदफा लागू हुने छैन :

(क) नेपाल सरकारले एक वर्षको अवधि भित्र त्यस्तो व्यक्तिलाई कुनै काम लगाउन वा खटाउन नसकेमा,

(ख) नेपाल सरकारले एक वर्षको अवधि भित्र निजलाई कुनै गैर सरकारी सेवामा प्रवेश गर्ने अनुमति दिएमा,

(ग) निज नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहको कर्मचारी भए निज आफू बहाल रहेको कार्यालयमा हाजिर भई आफ्नो पद अनुसारको जिम्मेवारी बहन गरेमा ।

(६) छात्रवृत्ति पाउने व्यक्तिले छात्रवृत्तिमा अध्ययन वा अनुसन्धान गरी रहेको अवस्थामा नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति नलिई नेपाल सरकारले स्वीकृत गरेको विषय वाहेक अन्य विषयमा वा सोही विषयमा पनि थप उच्चस्तर अध्ययन वा अनुसन्धान गर्न वा छात्रवृत्ति प्राप्त गरेपछि नेपाल सरकारको स्वीकृति नलिई अध्ययन वा अनुसन्धान समाप्त नगरी बीचैमा छाड्नु हुदैन ।

(७) यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि विद्यालय स्तरको छात्रवृत्ति प्राप्त गरेको नेपाली नागरिकले यस दफा र दफा ४७ बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्न आवश्यक हुने छैन ।

४७. विगो भराउन सकिने : (१) दफा ४४ बमोजिम नेपाल सरकारबाट छात्रवृत्ति प्राप्त गरी अध्ययन वा अनुसन्धान पूरा गर्ने व्यक्तिले दफा ४६ बमोजिमको करार गरी नेपाल सरकारले खटाएको ठाउँमा सोही दफाको उपदफा (३) बमोजिमको सेवा नगरेमा त्यस्तो व्यक्तिले अध्ययन गरेको मुलुक, विषय, स्तर, अवधि, निजले प्राप्त गरेको छात्रवृत्ति रकम र निजले अध्ययन गरेको शिक्षण संस्था वा विश्वविद्यालयको प्रतिष्ठा बमोजिम विगो निर्धारण गरी विगो बराबरको रकम निजबाट भराउन सक्नेछ ।

(२) नेपाल सरकारले उपदफा (१) बमोजिमको विगो निर्धारण गर्न तोकिए बमोजिमको एक प्राविधिक समिति गठन गर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको समितिले तोकिए बमोजिमको अवधिभित्र विगो रकम निर्धारण गरी त्यसको प्रतिवेदन नेपाल सरकारमा पेश गर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम विगो निर्धारण भएको प्रतिवेदन प्राप्त भएको पन्ध्र दिनभित्र निर्धारण भएको विगो बमोजिमको रकम तीन महिनाभित्र भुक्तानी गर्न सम्बन्धित व्यक्ति र निजको संरक्षकलाई सूचना दिनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको अवधिभित्र निज वा निजको संरक्षकले विगो रकम नेपाल सरकारलाई नबुझाएमा निजको चल वा अचल सम्पत्ति रोक्का राखी विगो असुल उपर गर्न नेपाल सरकारले कारबाई चलाउनेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम विगो असुल उपर हुन नसकेमा प्रचलित कानून बमोजिम सरकारी विगो असुल हुन नसके वापतको सरह कैद सजाय हुनेछ ।

(७) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायका अवस्थामा त्यस्तो व्यक्ति उपर विगो असुल सम्बन्धी कारबाई गर्नु पर्ने छैन :-

(क) करार बमोजिम सेवा पूरा नगर्दै निजको मृत्यु भएमा,

(ख) शारीरिक अंपागता भएको वा होस ठेगान नभएको कारणले निजले अध्ययन वा अनुसन्धान गरेको विषयमा निज आफैले सेवा गर्न सकिने अवस्था उत्पन्न भएमा,

- (ग) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तह वा त्यस्तो सरकार वा तहको पूर्ण वा आंशिक संगठित संस्थाको पदमा निज स्थायी नियुक्ति भएमा,
- (घ) निजको विशेषज्ञता वा विज्ञताको आधारमा नेपाल सरकारले निजलाई कुनै विशेष जिम्मेवारी दिएमा ।

४८. सेवा अन्त्य हुने : (१) दफा ४४ बमोजिम नेपाल सरकारबाट प्राप्त छात्रवृत्तिमा अध्ययन वा अनुसन्धान गर्न सुविधा प्राप्त गरेको कर्मचारी, शिक्षक वा प्राध्यापकले अध्ययन वा अनुसन्धान पूरा गरेको तीन महिनाभित्र आफू बहाल रहेको कार्यालय, विद्यालय वा शिक्षण संस्थामा हाजिर नभएमा सम्बन्धित विभागीय प्रमुख वा अधिकार प्राप्त अधिकारीले निजको सेवा शर्त सम्बन्धी कानून बमोजिम सेवा अन्त्य गर्ने कारबाई गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सेवा अन्त्य भएमा दफा ४७ बमोजिम निजबाट विगो असुल गर्नु पर्नेछ ।

४९. राहदानी रद्द गर्न सकिने : (१) दफा ४४ बमोजिम छात्रवृत्तिमा अध्ययन वा अनुसन्धानको लागि नेपाल बाहिर गएको व्यक्तिले दफा ४६ बमोजिम सेवा नगरेमा नेपाल सरकारले निजको राहदानी रद्द गर्न वा नयाँ राहदानी जारी नगर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम राहदानी रद्द गरेको वा नयाँ राहदानी जारी नगरेको कारणले दफा ४७ बमोजिमको विगो निजबाट असुल उपर गर्न बाधा पुगेको मानिने छैन ।

५०. स्वीकृति पत्र लिनु पर्ने : (१) नेपाली नागरिकले नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति पत्र प्राप्त नगरी विदेशमा उच्च शिक्षा अध्ययन वा अनुसन्धान गर्न गएमा निजलाई विदेशी मुद्राको सटही सुविधा प्राप्त हुने छैन ।

(२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि विदेशमा उच्च शिक्षा अध्ययन गर्न जान चाहने नेपाली नागरिकले स्वीकृति पत्र प्राप्त गर्नको लागि तोकिए बमोजिमको विवरण खुलाई तोकिए बमोजिमको शुल्क सहित मन्त्रालयमा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम प्राप्त निवेदन जाँचबुझ गर्दा निवेदनको व्यहोरा मनासिब देखिएमा मन्त्रालयले तोकिए बमोजिमको ढाँचामा निवेदकलाई विदेशमा उच्च शिक्षा अध्ययन गर्न जाने स्वीकृति (नो अब्जेक्सन लेटर) दिनेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम विदेशमा अध्ययन गर्न जाने स्वीकृति पाएको व्यक्तिले त्यस्तो अध्ययनको लागि विदेशी मुद्राको सटही सुविधा पाउनको लागि मन्त्रालयमा निवेदन दिएमा मन्त्रालयले निवेदकलाई त्यस्तो विदेशी मुद्राको सटही सुविधा दिनको लागि तोकिए बमोजिम सिफारिस गर्न सक्नेछ ।

(५) विदेशमा उच्च शिक्षा अध्ययनको लागि आवश्यक पर्नेस्वीकृति पत्र सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद - ११

प्राविधिक शिक्षा

५१. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सम्बन्धी व्यवस्था: (१) शिक्षालाई बढी रोजगारमूलक तथा जीवनोपयोगी बनाउन नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहले आवश्यकता अनुसार प्रचलित कानून बमोजिम प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षण संस्था वा विद्यालय स्थापना गरी संचालन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम शिक्षण संस्था वा विद्यालय संचालन गर्नु अघि त्यस्तो शिक्षण संस्था वा विद्यालयमा यस ऐनमा उल्लेख भएका पूर्वाधारका अतिरिक्त प्रचलित कानून बमोजिम अन्य पूर्वाधार, शर्त तथा मापदण्ड पूरा गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहबाट अनुमति प्राप्त गरी कुनै पनि व्यक्तिले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षण संस्था वा विद्यालय स्थापना गर्न वा संचालन गर्न सक्नेछ ।

तर त्यस्तो व्यक्तिले त्यस्तो शिक्षण संस्था वा विद्यालय संचालन गर्नु अघि उपदफा (२) बमोजिम पूर्वाधार, शर्त तथा मापदण्ड पूरा गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद - १२

अनुसन्धान तथा विकास

५२. अनुसन्धान तथा विकासका लागि अनुदान दिनुपर्ने : (१) मुनाफा कमाउने संगठित संस्थाले आर्जन गरेको खुद मुनाफाको (सून्य दशमलव एक सून्य प्रतिशत वा एकलाख रुपैयाँमध्ये जुन बढी हुन्छ, सो बराबरको रकम) (तोकिए बमोजिमको रकम) त्यस्तो संगठित संस्थासँग सम्बन्धित क्षेत्र वा त्यस्तो संगठित संस्थाले तोकेको क्षेत्रमा अनुसन्धान गर्न वा त्यस्तो

क्षेत्रमा उत्पादनको नयाँ प्रविधि, शीप वा विधि विकास गर्न अनुदान रकम छुट्याउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको रकमको अनुसन्धान तथा विकासको प्रयोजनको लागि उपयोग गर्न सम्बन्धित संगठीत संस्था र कुनै शिक्षण संस्था बीच सम्झौता गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको शिक्षण संस्थाले त्यस्तो सम्झौतामा उल्लेख भए बमोजिम अनुसन्धान वा विकासका लागि प्रयोगशाला परीक्षण, प्रविधि, शीप वा प्रविधि विकासको अभ्यास, अनुसन्धानकर्तालाई दिनुपर्ने छात्रवृत्ति वा अनुसन्धान सुपरिवेक्षकलाई दिनुपर्ने विद्वतवृत्तिको लागि खर्च गर्नु पर्नेछ ।

(४) यस दफा बमोजिम अनुसन्धान वा विकासका लागि छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने व्यक्तिले सम्बन्धित विषयमा कम्तिमा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरेको हुनु पर्नेछ ।

(५) अनुदान तथा विकासका लागि छुट्याउनु पर्ने अनुदान रकम सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

५३. **मानव संशाधन विकास गर्ने** : (१) राष्ट्रिय विकासको लागि कुनै खास विधाको प्राविधिक वा व्यावसायिक मानव संशाधन वा विशेषज्ञ आवश्यक देखिएमा नेपाल सरकारले तोकिए अवधिभित्र त्यस्तो संशाधन वा विशेषज्ञ उत्पादन गर्न कुनै खास शिक्षण संस्थालाई निर्देशन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निर्देशन दिएकोमा प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि त्यस्तो अवधिभित्र मानव संशाधन वा विशेषज्ञ उत्पादन गर्नु त्यस्तो शिक्षण संस्थाको कर्तव्य हुनेछ ।

५४. **अनुदान दिनु पर्ने** : (१) शिक्षण संस्थाले दफा ५३ बमोजिमको मानव संशाधन उत्पादन गर्न वा त्यस्तो संशाधन उत्पादन गर्न आवश्यक फ्याकल्टी वा शिक्षण संस्थाको संस्थागत क्षमता विकास गर्न आवश्यक अनुदान रकम माग गरी त्यसको परियोजना विवरण सहित नेपाल सरकारसँग अनुरोध गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम रकम माग भएकोमा नेपाल सरकारले त्यस्तो शिक्षण संस्थासँग परामर्श गरी उपयुक्त रकम सम्बन्धित शिक्षण संस्थालाई उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

स्वयम्सेवा परिचालन

५५. स्वयम्सेवा परिचालन गर्न सकिने : (१) कुनै शिक्षण संस्थाले कुनै विषयमा स्नातकोपाधि प्राप्त गरेका स्नातकलाई राष्ट्र विकासमा सहभागी गराउन मन्त्रालयले त्यस्तो स्नातकलाई स्वयम्सेवकको रूपमा परिचालन गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम परिचालन भएका स्नातकलाई स्थानीय तहको माग बमोजिम मुलुकका विभिन्न स्थानीय तहमा पठाउन सकिनेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम स्वयम् सेवाम परिचालन गर्दा मन्त्रालय र स्वयम्सेवा प्रदान गर्ने सम्बन्धित स्नातकबीच सम्झौता हुनु पर्नेछ ।
- (४) उपदफा (३) बमोजिम हुने सम्झौतामा अन्य कुराको अतिरिक्त स्वयम्सेवकले स्वयम् सेवा प्रदान गर्ने स्थानीय तह, स्वयम्सेवा प्रदान गर्ने कामको विवरण, स्वयम्सेवाको अवधि, निजले पाउने सुविधा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
- (५) उपदफा (२) बमोजिम पठाइएको स्नातकले पठाएको सम्बन्धित स्थानीय तहमा आफै उपस्थित भई त्यस्तो स्थानीय तहको सामान्य सुपरीवेक्षणमा तोकिए बमोजिमको अवधिका लागि सम्झौता उल्लेख भए बमोजिमको कामको स्वयम् सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ ।
- (६) उपदफा (५) बमोजिम स्वयम् सेवा प्रदान गर्ने स्नातकलाई निज खटिएको स्थानीय तहको आर्थिक अवस्था अनुसार निजलाई खान र बस्नको खर्च पूरा गर्न प्रति महिना निर्वाह भत्ता उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (७) यस दफा बमोजिम स्वयम् सेवा प्रदान गर्ने स्वयम् सेवकले सम्झौता बमोजिमको काम गर्दा सम्झौता बमोजिम पाउने सुविधा र उपदफा (६) बमोजिम पाउने निर्वाह भत्ता बाहेक अन्य कुनै पारिश्रमिक र रकम पाउने छैन ।
- (८) उपदफा (३) बमोजिमको सम्झौता अनुसार सफल कार्य सम्पादन गर्ने स्वयम् सेवकलाई सम्बन्धित स्थानीय तहले स्वयम् सेवा पूरा गरेको तोकिएको ढाँचामा प्रमाणपत्र दिनु पर्नेछ ।
- (९) यस दफा बमोजिम प्रदान गरिने स्वयम् सेवाको अवधि बढीमा दुई वर्षको हुनेछ ।
- (१०) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै विषयमा अध्ययन पूरा गरी उपाधि प्राप्त गर्न आवश्यक व्यावहारिक अभ्यास (इन्टर्नशीप) पूरा गरी तोकिएको

शर्त पूरा गरी स्वैच्छाले थप व्यावहारिक अभ्यास गरेकोमा त्यसरी गरेको थप व्यावहारिक अभ्यासको अवधिलाई पनि स्वयम् सेवा गरेको मानिनेछ ।

(११) स्वयम् सेवा संचालन तथा परिचालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

५६. प्राथमिकता दिनु पर्ने : (१) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि संघीय निजामती सेवा, प्रदेश निजामती सेवा वा स्थानीय तहको सेवाका स्थायी पदमा कानून बमोजिम नियुक्तको लागि अन्य मापदण्ड बमोजिम समान स्थितिमा रहेका उम्मेद्वारमध्ये छनौट गर्दा दफा ५५ बमोजिम स्वयम्सेवा प्रदान गरेको उम्मेद्वारलाई प्राथमिकता दिई छनौट गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राथमिकता नदिई उम्मेद्वार छनौट भएको देखिएमा त्यस्तो छनौट तथा त्यस बमोजिम भएको नियुक्ति स्वतः बदर हुनेछ ।

५७. विदेशमा नेपाली शिक्षण संस्था खोल्न सक्ने: (१) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले कुनै विदेशी मुलुकमा नेपाली पाठ्यक्रम बमोजिम कुनै नेपाली विद्यालय वा शिक्षण संस्थासञ्चालन गर्न चाहेमा सम्बन्धित मुलुकको कानून बमोजिम अनुमति प्राप्त गरी नेपाल सरकार समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको विद्यालय वा शिक्षण संस्था खोल्न वा सञ्चालन गर्नको लागि निवेदन परेमा तोकिएको अधिकारीले आवश्यक छानविन गरी त्यस्तो विद्यालय वा शिक्षण संस्थालाई अनुमति दिन उपयुक्त देखिएमा नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको सिफारिसको आधारमा नेपाल सरकारले विदेशमा कुनै विद्यालय वा शिक्षण संस्था खोल्न अनुमति प्रदान गर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम अनुमतिप्राप्त विद्यालय वा शिक्षण संस्थाले नेपाल सरकारले तोकेको शर्त पालना गर्नु पर्नेछ ।

(५) विदेशी मुलुकमा नेपाली विद्यालय वा शिक्षण संस्था खोल्ने वा सञ्चालन गर्ने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-१४

कसूर, सजाय तथा विभागीय कारवाही

५८. कसुर तथा सजाय : (१) कसैले देहायको कुनै काम गर वा गराएमा यस ऐन अन्तर्गतको कसुर गरेको मानिनेछ :-

- (क) उत्तरपुस्तिका परीक्षण गर्दा लापरवाही वा गैर जिम्मेवारपूर्ण कार्य गरेमा,
- (ख) परीक्षा केन्द्रमा सम्बन्धित पदाधिकारीको स्वीकृति बेगर प्रवेश गर्न प्रयत्न गरेमा वा प्रवेश गरेमा वा परीक्षा केन्द्र नियन्त्रणमा लिई अमर्यादित कार्य गरेमा,
- (ग) परीक्षाफल प्रकाशनमा अनियमितता गरेमा,
- (घ) अरुको तर्फबाट परीक्षा दिएमा,
- (ङ) परीक्षाको मर्यादा भङ्ग हुने अन्य कुनै कार्य गरेमा ।
- (च) विद्यार्थी भर्ना गर्दा दान, उपहार वा कुनै रकम लिएमा,
- (छ) अनुमति नलिई कुनै शैक्षिक कार्यक्रम, शैक्षिक परामर्श सेवा, ब्रिज कोर्स, भाषा शिक्षण कक्षा तथा पूर्व तयारी कक्षा सञ्चालन गरेमा ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कसुर गर्ने व्यक्तिलाई कसुरको मात्रा बमोजिमक एक लाख रुपैयासम्म जरिवाना वा छ महिनासम्म कैद वा दुवै साजाय हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको कसुरको सम्बन्धमा विद्यालयको कुनै शिक्षक वा कर्मचारी उपर मुद्दा हेर्ने अधिकारी वा अदालतमा मुद्दा दायर भएमा त्यस्तो शिक्षक वा कर्मचारी त्यसरी मुद्दा दायर भएको मितिदेखि मुद्दाको टुङ्गो नलागेसम्म निलम्बन हुनेछ ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि उपदफा (१) बमोजिमको कसुर कुनै शिक्षक, कर्मचारी वा राष्ट्रसेवाक मानि अन्य कुनै व्यक्तिबाट भएमा त्यस्तो कसुर प्रचलित कानून बमोजिम अन्य कसुर पनि हुने रहेछ भने त्यस्तो व्यक्ति उपर यस ऐनका अतिरिक्त प्रचलित कानून बमोजिम छुट्टै मुद्दा चलाउन बाधा पर्ने छैन ।

५९. विभागीय कारवाही गर्नु पर्ने : दफा ६१ बमोजिम कसुरदार ठहरिएको व्यक्तिलाई अधिकार प्राप्त अधिकारीले निजको सेवा शर्त सम्बन्धी प्रचलित कानून बमोजिम विभागीय कारवाही गर्नु पर्नेछ ।

६०. सम्पत्ति अशुल उपर गर्नु पर्ने: (१) कसैले विद्यालयको सम्पत्ति हिनामिना वा हानी नोक्सानी गरेमा त्यस्तो व्यक्तिलाई मुद्दा हेर्ने अधिकारीले हिनामिना वा हानी नोक्सानी भएको विगो अशुल गरी पच्चीस हजार रुपैयासम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

(२) कसैले दफा ६७ विपरित विद्यालयको सम्पत्ति विक्रि वितरण वा कुनै किसिमले हक छाडी दिएमा निजलाई विगो बमोजिम जरिवाना गरी विगो जफत गर्नु पर्नेछ ।

(३) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि उपदफा (२) बमोजिम भएको लिखत स्वतः बदर हुनेछ ।

६१. मुद्दाको दायरी र मुद्दा हेर्ने अधिकारी : (१) दफा ५८ बमोजिमको कसुर अन्तर्गतको मुद्दामा नेपाल सरकार वादी हुनेछ र त्यस्तो मुद्दा फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ को अनुसूची-२ मा समावेश भएको मानिनेछ ।

(२) दफा ५८ बमोजिमको मुद्दाको तोकिएको अधिकारीले अनुसन्धान गर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम भएको अनुसन्धानको आधारमा सम्बन्धित जिल्ला सरकारी वकीलले सम्बन्धित प्रमुख जिल्ला अधिकारी समक्ष मुद्दा दायर गर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको अधिकारीले गरेको निर्णय उपर सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन गर्न सकिनेछ ।

परिच्छेद - १५

विविध

६२. विद्यालयका कर्मचारी : (१) विद्यालयमा शिक्षक बाहेक आवश्यक संख्यामा कर्मचारी रहने छन् ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका कर्मचारी खुला प्रतिस्पर्धाबाट प्रचलित कानून बमोजिम स्थानीय तह वा सम्बन्धित विद्यालयबाट नियुक्ति हुनेछन् ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम नियुक्त कर्मचारीको पारिश्रमिक, सुविधा र सेवाका शर्त स्थानीय तहले बनाएका कानून बमोजिम हुनेछन् ।

तर त्यस्ता कर्मचारीको पारिश्रमिक नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको न्यूनतम पारिश्रमिक भन्दा कम हुन सक्ने छैन ।

(४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सम्वत् २०७४ साल श्रावण १ गते अघि नै नेपाल सरकारले स्वीकृत गरेको दरबन्दीमा नियुक्त भई सकेको

कर्मचारीको सेवाका शर्तहरू त्यस्तो मिति भन्दा अघि निजले पाइरहेको पारिश्रमिक तथा सुविधा प्रतिकूल हुने गरी कानूनी व्यवस्था गर्न सकिने छैन ।

६३. **शिक्षक युनियन सम्बन्धी व्यवस्था :** (१) सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकहरूको पेशागत हक हितको संरक्षण गर्ने कार्य सम्पादन गर्न एक आधिकारिक शिक्षक ट्रेड युनियन गठन गर्न सक्नेछन् ।

(५) आधिकारिक शिक्षक ट्रेड युनियन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

६४. **शैक्षिक परामर्श तथा जानकारीपत्र दिनुपर्ने:** (१) कुनै विद्यालय वा शिक्षण संस्थामा कुनै विद्यार्थी भर्ना हुन चाहेमा त्यस्तो विद्यालय वा शिक्षण संस्थामा हुने पठनपाठन, शिक्षण विधि, पाठ्यक्रम, तिर्न बुझाउन पर्ने शैक्षिक शुल्क वा रकम, शैक्षिकक्यालेण्डर लगायतका विषयमा विद्यार्थी भर्ना हुनु भन्दा अघि नै त्यस्तो विद्यालय वा शिक्षण संस्थाका सञ्चालकले सम्बन्धित अविभावक वा विद्यार्थीलाई शैक्षिक परामर्श तथा जानकारीपत्र उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम उपलब्ध गराएको जानकारीपत्रको पालना गर्नु सम्बन्धित विद्यालय वा शिक्षण संस्थाको कर्तव्य हुनेछ ।

६५. **शैक्षिक परामर्श दिने संस्थाको नियमन:** (१) प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भै सञ्चालनमा रहेका शैक्षिक परामर्श दिने संस्थाले तोकिएको अधिकारीबाट अनुमतिपत्र प्राप्त नगरी विदेशस्थित शिक्षण संस्थामा नेपाली नागरिकलाई अध्ययन गर्न पठाउने वा अन्य कुनै शैक्षिक परामर्श सेवा प्रदान गर्न वा गराउन हुँदैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अनुमतिपत्र प्राप्त गर्न चाहने शैक्षिक परामर्श दिने संस्थाले तोकिएको ढाँचामा तोकिए बमोजिम निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा त्यसको जाँचबुझ गरी तोकिएको अधिकारीले तोकिएको ढाँचामा अनुमतिपत्र प्रदान गर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम प्रदान गरिएको अनुमतिपत्र पाँच वर्षसम्म बहाल रहनेछ र त्यसपछि प्रत्येक पाँच वर्षका लागि तोकिए बमोजिमको दस्तूर भक्तानी गरी नवीकरण गराउनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिमको अनुमति पत्र प्राप्त गर्नु अघि निवेदकले तोकिए बमोजिमको रकम तोकिएको अधिकारीको बैंक खातामा धरौटी स्वरूप जम्मा गर्नु पर्नेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम अनुमतिपत्र प्राप्त शैक्षिक परामर्श दिने संस्थाले कुनै नेपाली नागरिकलाई विदेशी शिक्षण संस्थामा अध्ययन गर्न पठाउन वा त्यस्तो शिक्षण संस्थामा भर्ना गर्न शैक्षिक परामर्श सेवा लिइ सकेपछि निज भर्ना हुन नसकेमा वा त्यस्तो शिक्षण संस्थाले सम्बन्धित मुलुकमा गुणस्तर सुनिश्चित प्रत्यायन् प्राप्त नगरेको भएमा त्यस्तो संस्थालाई तोकिएको अधिकारीले तोकिए बमोजिम कारबाई गरी उपदफा (५) बमोजिमको धरौटी रकम जफत गर्न सक्नेछ ।

(७) यस दफा बमोजिम अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले पालना गर्नु पर्ने शर्त तथा त्यसको अनुगमन तथा नियमन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

६६. राष्ट्रिय शिक्षा समन्वय समिति: (१) शिक्षासंग सम्बन्धित नीतिगत विषयमा नेपाल सरकारलाई सुझाव दिन, शिक्षासंग सम्बन्धित प्रचलित कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा शिक्षा सम्बन्धमा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकार बीचमा समन्वय कायम गर्नको लागि देहायको राष्ट्रिय शिक्षा समन्वय समिति गठन हुनेछ :-

(क)	संघीय शिक्षा मन्त्री	- संयोजक
(ख)	प्रदेश मुख्यमन्त्री वा निजले तोकेको शिक्षा वा मानवस्रोत विकाससंग सम्बन्धित मन्त्री	- सदस्य
(ग)	लब्ध प्रतिष्ठित शिक्षाविदहरु मध्येबाट प्रत्येक प्रदेशको प्रतिनिधित्व हुनेगरी प्रदेश सरकारको सिफारिसमा संघीय शिक्षा मन्त्रीले तोकेका कम्तिमा तीनजना महिला सहित सातजना	- सदस्य
(घ)	मन्त्रालयको सचिव	- सदस्य-सचिव

(२) उपदफा (१) बमोजिमको राष्ट्रिय शिक्षा समन्वय समितिको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार तथा बैठक सम्बन्धी कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

६७. विद्यालयको सम्पत्ति : (१) यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत विद्यालयको स्वामीत्व वा हक भोगमा रहेको वा यो ऐन प्रारम्भ भएपछि विद्यालयले प्राप्त गरेको सम्पूर्ण चल अचल सम्पत्ति विद्यालयको सम्पत्ति मानिने छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सम्पत्तिको अभिलेख राखी त्यसको संरक्षण गर्नु सम्बन्धित स्थानीय तह र विद्यालयको कर्तव्य हुनेछ ।

(३) नेपाल सरकारको स्वीकृति विना उपदफा (१) बमोजिमको अचल सम्पत्ति विद्यालयले कुनै किसिमले हक छाडी कसैलाई दिन सक्ने छैन ।

(४) मनासिव कारण परी विद्यालयको सम्पत्ति बेचबिखन वा सट्टा पट्टा गर्नु परेमा स्वीकृतिको लागि सम्बन्धित विद्यालयले त्यसको कारण खुलाई सम्बन्धित स्थानीय तह मार्फत नेपाल सरकार समक्ष अनुरोध गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम अनुरोध प्राप्त भएमा नेपाल सरकारले तोकिएको अवधिभित्र स्वीकृति दिने वा नदिने निर्णय गरी स्थानीय तह मार्फत सम्बन्धित विद्यालयलाई जानकारी दिनु पर्नेछ ।

(६) कुनै विद्यालयको अनुमति रद्द भएका कुनै सामुदायिक विद्यालय आपसमा गाभिएमा वा विद्यालय खारेज भएमा सम्बन्धित स्थानीय तहले त्यस्तो विद्यालयको अचल सम्पत्ति त्यस्तै प्रकृतिको विद्यालयले प्रयोग गर्ने वा अन्य सार्वजनिक प्रयोजनका लागि प्रयोग हुने गरी व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ ।

तर संस्थागत विद्यालय भए त्यस्तो विद्यालयको सम्पत्ति तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(७) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि संस्थागत विद्यालयको अचल सम्पत्ति सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

६८. कूटनैतिक नियोगले विद्यालय खोल्ने सक्ने : (१) यस ऐनमा अयन्त्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै विदेशी मुलुकको पाठ्यक्रम बमोजिम पठन पाठन गराउने वा कुनै विदेशी शिक्षण संस्थाबाट सम्बन्धन प्राप्त गर्ने गरी कसैलाई पनि विद्यालय खोल्न अनुमति वा स्वीकृति दिइने छैन ।

तर विदेशी शिक्षण संस्थासँग सम्बन्धन गरी विद्यालय खोल्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकारसँग सम्झौता भएमा वा त्यसरी विद्यालय खोल्न कूटनैतिक नियोगबाट सिफारिस भएमा नेपाल सरकारले शर्त तोकी विद्यालय खोल्न अनुमति वा स्वीकृति दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम विद्यालय खोल्नको लागि नेपाल सरकार समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम अनुमति वा स्वीकृति प्राप्त विद्यालयले नेपाल सरकारले ताकेको शर्त बमोजिम विद्यालय सञ्चालन गर्नु पर्नेछ, र त्यसरी संचालन नगरेमा नेपाल सरकारले जुनसुकै बखत त्यस्तो विद्यालय बन्द गर्न आदेश दिन सक्नेछ ।

(४) दश कक्षा भन्दा माथिको विद्यालय शिक्षा प्रदान गर्ने विद्यालय भए नेपाल सरकारले तोकेको शर्त पालना गर्ने गरी अनुमति दिन सक्नेछ ।

(५) यो दफा प्रारम्भ हुँदाका बखत कायम रहेका कुटनैतिक नियोगबाट संचालित विद्यालय वा विदेशी शिक्षण संस्थाबाट सम्बन्धन प्राप्त विद्यालय यसै ऐन बमोजिम अनुमति प्राप्त गरेको मानिनेछ ।

(६) कुटनैतिक नियोगबाट संचालित वा विदेशी शिक्षण संस्थाबाट सम्बन्धन प्राप्त विश्वविद्यालय सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

६९. निर्देशन दिन सक्ने : (१) मन्त्रालयले बोर्डलाई आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम दिइएको निर्देशनको पालना गर्नु बोर्डको कर्तव्य हुनेछ ।

७०. अधिकार प्रत्यायोजन : बोर्डले यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियम बमोजिम आफूलाई प्राप्त अधिकारमध्ये आवश्यकता अनुसार केही अधिकार बोर्डको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सदस्य, सदस्य-सचिव, नेपाल सरकारको कुनै अधिकृत वा बोर्डको अधिकृत कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।

७१. हस्तान्तरण भएको मानिने : (१) यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत प्रचलित कानून बमोजिम कायम रहेका सामुदायिक विद्यालय यो ऐन प्रारम्भ भए पछि स्वतः सम्बन्धित स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको मानिनेछ ।

(२) नेपाल सरकारले उपदफा (१) बमोजिम हस्तान्तरण भएका विद्यालयमा कार्यरत शिक्षकको तोकिए बमोजिम व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ ।

७२. यसै ऐन बमोजिम हुने : यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत प्रचलित कानून बमोजिम सञ्चालनमा रहेका कुनै विद्यालय वा शिक्षण संस्था यसै ऐन बमोजिम सञ्चालन भएको मानिनेछ ।

तर यो ऐन बमोजिम पूरा गर्नु पर्ने भौतिक पूर्वाधार तथा मापदण्ड यो ऐन प्रारम्भ भएको पाँच वर्षभित्र पूरा गर्नु पर्नेछ ।

७३. संक्रमणकालिन व्यवस्था : (१) यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि स्थानीय तहबाट आवश्यक कानूनी व्यवस्था नभए सम्मका लागि विद्यालय खोल्ने अनुमति प्रदान र संचालन, विद्यालयको व्यवस्थापन तथा व्यवस्थापन समिति, शिक्षा समितिको गठन, घुम्ती विद्यालय संचालन, शिशु विकास केन्द्रको अनुमति र संचालन, विद्यालय कोष तथा त्यसको संचालन, विद्यालयको नक्सांकन, विद्यालय सार्ने, एक अर्कामा समायोजन गर्ने वा गाभ्ने, नाम परिवर्तन गर्ने वा बन्द गर्ने व्यवस्था, विद्यालयका कर्मचारी सम्बन्धी व्यवस्थाको सम्बन्धमा सम्बन्धित स्थानीय तहले शिक्षा ऐन, २०२८ तथा सो ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावलीमा भएको व्यवस्था आवश्यक हेरफेर सहित प्रयोग गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सम्वत् २०७६ साल बैशाख १ गते पछि सो उपदफा बमोजिमको अधिकार प्रयोग गर्न सकिने छैन ।

७४. नेपाल सरकारसँग सम्पर्क : बोर्डले नेपाल सरकारसँग सम्पर्क राख्दा मन्त्रालय मार्फत राख्नु पर्नेछ ।

७५. नियम बनाउने अधिकार : नेपाल सरकारले यो ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ ।

७६. मापदण्ड वा निर्देशिका बनाउने अधिकार : (१) संघीय मन्त्रालयले यो ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमको अधीनमा रही आवश्यक मापदण्ड वा निर्देशिका बनाउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम बनाएको निर्देशिका संघीय मन्त्रालयले सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।

७७. खारेजी र बचाऊ: (१) देहायका ऐन खारेज गरिएका छन् :-

(क) शिक्षा ऐन, २०२८ ।

(ख) छात्रवृत्ति सम्बन्धी ऐन, २०२१ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खारेज भएका ऐन बमोजिम भए गरेका काम कारवाही यसै ऐन बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

द्रष्टव्य : तत्कालीन मा. उपप्रधानमन्त्री तथा शिक्षा मन्त्रीज्यूको कार्यक्षमा शिक्षा मन्त्रालयका विभिन्न अधिकृतहरु संलग्न रहेको बैठकको समझदारी अनुसार शिक्षा ऐन, २०२८ को सट्टामा नयाँ शिक्षा ऐन र शिक्षक सेवा आयोग ऐनको मसौदा तर्जुमा गर्ने व्यवस्था भए अनुसार प्रस्तावित मसौदामा शिक्षा ऐन, २०२८ खारेज गर्ने प्रस्ताव गरिएको छ । सोही समझदारी बमोजिम दुई छुट्टाछुट्टै विधेयकलाई एकैसाथ आवश्यक कारबाई गर्ने गरी प्रस्तावित मसौदामा शिक्षा ऐन, २०२८ खारेज गर्ने प्रस्ताव गरिएको छ ।